

MICROTOPONÍMIA: EL BATEIG NECESSARI

A Bebe, Ernest, Hassan, Riveiro i Ximo.

Jesús BERNAT AGUT

UN MICROCOSMOS TOPONÍMIC

De ben segur, qualsevol enquestador toponímic o collidor de mots s'ha preguntat, moltes vegades, en quin moment i per què es va produir el bateig d'aquell indret que acaba d'anotar al mapa, d'enregistrar a l'aparell o de filmar mentre el masover deixa anar el nom del bancal. Les motivacions ens interessen tant com l'etimologia del topònim o els trets dialectals que aporta i, ben sovint, només es comprén en trepitjar el paisatge, en trobar aquella forma que defineix l'espai o en conèixer, de primera veu, el significat d'un mot opac per a nosaltres i tan transparent per a qui ha navegat per aquelles terres.

Figura 1. Fotografia aèria amb les dues finques, les Llometes i la Pallissa de Fandos, objecte del nostre treball.

Fa uns anys vam començar a treballar, al terme d'Atzeneta del Maestrat, unes terres que portaven dècades sense ser visitades a diari. Només, escadusserament,

Salvador del Tossalet i nosaltres mateix hi havíem acudit per adobar els ametlers i les oliveres, per esporgar l'arbreda, supervisar la llaurada, cremar la ramulla, tornar alguna solsida o, amb tota la família, batollar ametles i olives. Comptat i debatut, una vintena de dies a l'any per mantindre uns bancals que, durant moltes generacions, havien nodrit de cigrons, cols, pataques, fesols, enciams, alfals, blat, civada, pomes, préssecs, prunes, perots, cireres... els rebosts del mas i del corral.

Hom va partir la terra i cada hereva va assolir uns terrenys que, tot i que havien estat batejats, bancal a bancal i racó per racó, no deixaven, com als cantons dels carrers urbans, cap rètol que ho recordara. Nosaltres vam heretar les Llometes i els bancals de la Pallissa i, des de fa uns anys i amb l'ajut d'uns amics enamorats de l'entorn, hi hem acudit setmanalment per fer-ne un manteniment més continuat. Tot i que ja en coneixíem la majoria dels seus microtopònims, en treballar més sovint cada racó hem anat afegint nous batejos perquè el nom propi, el topònim, identifica i individualitza l'espai en funció de les necessitats de l'usuari i llur comunicació amb aquells que en comparteixen l'espai. Val a dir que no ha estat un bateig premeditat —tret d'algun cas concret— sinó la conseqüència de la reiteració en identificar i individualitzar l'espai concret. Com veurem, el paisatge, les formes, els arbres que hi destaquen, la ubicació, algun element natural que sobresurt o qualque obra afegida, sol esdevindre l'especificatiu de cada genèric; gens llunyà d'aquelles observacions del professor Moreu⁵.

Es tracta, com veurem, de microtopònims dins un espai concret, una finca, un tros, una possessió. El seu abast comunicatiu, per tant, queda, hores d'ara, reduït als usuaris més acostats; alguns topònims, però, són coneguts pel veïnat (masos propers)⁶ i uns pocs d'abast municipal⁷. No deixen, però, de repetir les mateixes motivacions que suggereixen topònims d'abast més extens. Vull dir que entre aquesta 'toponímia íntima' i els 'macrotopònims' podem suposar uns 'universals en el bateig'.

Veiem, doncs, les motivacions de cada nominació. Els escassos neotopònims (14 de 61), tot considerant la seua joventut i inestabilitat generacional, apareixeran en lletra cursiva:

ALTA

La Terra Alta (19)

Partició més amuntera i septentrional de la Terra Nova que conté quatre petits bancals amb oliveres. Es troba voltat, com veiem a la imatge superior, per la pista de les Llometes, a migdia, que el separa de la resta de la Terra Novai pel Passet, a llevant

5 Ens referim a la classificació semàntica que establia a "Els nostres noms de lloc".

6 Es tractaria d'aquells que ja vaig recollir a BERNAT 1995 i 2000 i que indique vora el topònim amb notes a peu de pàgina.

7 Apareguts a BERNAT/CANÓS 1997.

(actualment desaparegut coma camí ramader i incorporat al garric, amb savines, ginebres i pins) i pel coscollar de les Llometes al nord i ponent. A l'extrem nord hi ha el **racó de la Savineta**.

ANOQUER *Juglans regia*

Bancal dels Anoguers (9)

Transparent en la seua significació. A l'ombra del bosquet d'Isolina, plantat d'anoguers, nouers o noguers.

ARTIGA

L'Artigueta (l'artiga de les LLometes)

Conjunt de bancalets que, des del Passet, davalla fins els Clots, tot resseguint per lleuant una pronunciada costera de les Llometes. Artigar consistia a transformar el bosc o matolls de la muntanya en terra conreable. Evidentment, en un espai tan costerut, aquesta tasca precisava de l'elaboració de bancals per escalar la terra de conreu. Si bé l'Artigueta va servir, dècades enrere, per sembrar-hi, quan van emigrar cap a la Plana hi van plantar ametlers, com en altres bancals. L'accés difícil i la petitesa dels seus bancals, però, van fer que foren els primers en ser abandonats i replantats de pins.

Es tracta d'un mot viu arreu de les terres que hem enquestat —Xodos, Vistabella, Benafigos o Atzeneta— i que havíem definit com un 'conjunt de bancalets de tamany variable que es troba a l'aiguavessant d'un tossalet o lloma'⁸. En les enquestes realitzades al terme de Vistabella hem pogut constatar que, si bé es manté la validesa de la definició com a conjunt de bancalets, trobem dos exemples on el significat s'addiu més amb la feina del procés que no amb cap abancament; així, l'artiga Rodada i l'artiga de Joanet, al capdamunt de les Navades, ocupa una zona sense massa desnivell, al capdamunt d'aquest tossal. També en masos veïns del pla de Vistabella, amb grans bancals i sorts, compten amb alguna 'artiga', més tardana, en l'aiguavessant suau de la serra de la Batalla. Altrament, en les 'visures' sí que es descobreix el sentit d'artigar com a feina propera a la d'arrabassar. Una bona definició que replega la causa i l'efecte la trobem al Recull de Terminologia Muntanyenca:

Artiga f agr Tros de terra, anteriorment cobert de bosc, de garriga, etc. preparat per al conreu temporal segons un sistema elemental de rompuda'

També en Ordinas-2001 que també ho relaciona amb 'arrabassada':

Artiga (f): Tros de terra, anteriorment cobert de bosc, garriga, etc, arrabassat profundament i amb la vegetació cremada, en preparació per ser conrat temporalment.

8 BERNAT 2000 (41, 95 i 96).

L'artiga era conreada generalment només quatre o cinc anys, fins a l'esgotament del sòl, i després abandonada; quan, al cap d'uns anys, la vegetació espontània del lloc l'havia novament ocupat, hom repetia l'operació (GEC, 3).

Arrabassada (f): Tros de terra d'on s'han extrets els arbres. Artiga. És un mot de clares connotacions agràries, i per tant humanitzades quant a la intencionalitat de la deforestació, però és dubtós el caràcter (natural o antròpic) de la massa vegetal referida.

Al terme d'Atzeneta, a més de l'arrabassada com a genèric, *l'arrabassada del Sastre*, encara hem recollit el fet d'artigar o 'fer una artiga' en un cas del 1941, *l'artiga de la Sardina*. Les visures ens mostren diversos exemples antics:

- E pugant amunt, en la artiga del Cantalar, la qual és de la viuda d'en Juan Font, en cap de una llastra posaren una fita nova. (1555, 18).
- En sòl de una artiga que s solia llaurar (1597, 108).
- Gabriel Forés havia fet una artiga y havia llaurat en lo camí(1658, 46).
- A la mà esquerra, al sòl de l'artigó posaren una fita nova (1715, 123).
- En una artiga que solia ser de Gabriel Forés (1759, 48).

Fixem l'atenció en el diminutiu que ens regala el text de 1715. També en l'actualitat, dins la toponímia de Vistabella, trobem artigons i artiguetes. D'elaboració semblant afegiríem 'rotes' i 'rompudes'.

AVELLANER *Corylus avellana*

Bancal dels avellaners (10)

El més amunter dels bancals del Bancal Roig, acomboiat pel veí bosquet d'Isolina. Tant aquest com el dels Anoguers han estat replantats en els darrers anys i no en coneixiem el nom pretèrit. L'ús continuat, però, ens ha portat el nom per l'arbreda cultivada.

BAIX

Baix l'Era (39)

Denominació perifràstica que defineix el llarg bancal d'ametlers situat baix de l'era i la pallissa.

Bancal Roig de Baix (Vg. Roig, 1)

BASSA

Bancal de la Bassa (6)

Tota aquesta costera abancalada rebia les filtracions de l'aigua de la mateixa lloma i, segurament, del tossalet veí. Al bancal més amunter, avui bancal dels Anoguers, hi havia una surgència, eventual ullalet, que entollava la terra d'un seguit de bancals. Quan

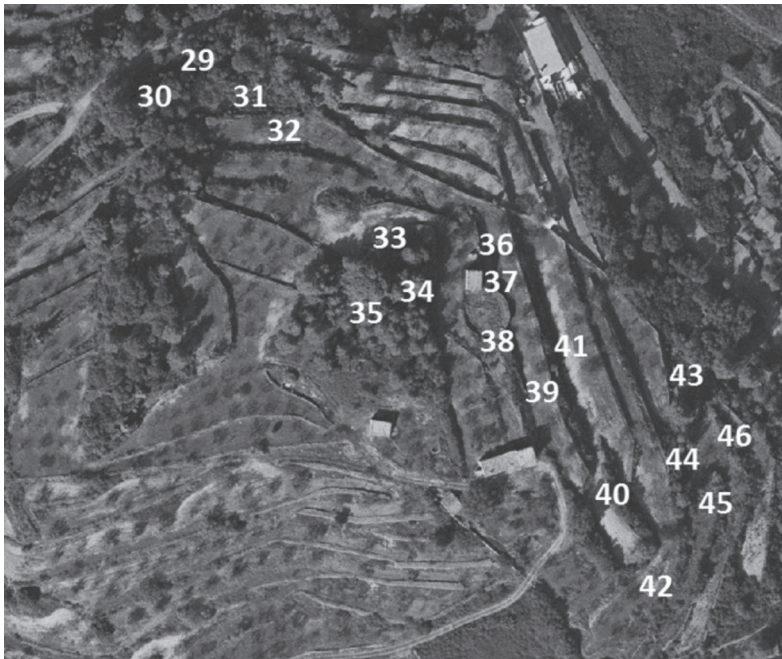

Figura 2. Foto dels bancals de la Pallissa, amb la numeració que adjuntem a cada entrada.

es va artigar, primer, i abancalar després, tot el Bancal Roig, es va construir una séquia soterrada que conduïa l'aigua a una bassa feta de pedra i morter. La bassa feia possible que aquest bancal esdevinguera hort on es plantava tot allò que precisava del reg. Lògicament, **la Bassa** és també la denominació alternativa d'aquest indret i del bancal.

CAMÍ

Caseta del Camí (44)

Alas bancals de la Solana trobem diverses casetes o refugis de pedra seca incrustades a la mateixa paret dels bancals. També a les Llometes, a la Terra Nova. Els paredadors solien deixar petits arxius i algunes casetes per arrecerar-se de les tronades o guardar-hi el saquet de la berena. Amb tot, només algunes casetes, per la seua factura, eren mereixedores del bateig, com aquesta.

CANYA *Arundo donax*

El Canyaret (13)

Es tracta d'una espècie al·lòctona plantada fa unes dècades amb una doble funció: proveir de canyes per al batoll de les ametles i subjectar, amb les llargues arrels, els materials de la pista que davalla la costera. Aquesta segona funció sol fer-se amb els 'joliblaus' (lliris blaus) que arrenen amb facilitat i eviten l'erosió de les terres.

CEDRE *Cedrus libani*

Bancalet dels Cedres (31)

Es tracta d'un planet, antic bancal abandonat, on hi ha plantats diversos arbres (castanyer, lledoner, om, servera, carrasca, roure) i tres cedres que s'han guanyat el bateig.

CIRER *Prunus avium*

Bancalet dels Cirers (23)

Bancalet de la Terra Nova on, a més dels ametlers alineats al bell mig del bancal, hom aprofità el ribàs per plantar-hi alguns cirerers.

Bancalet dels Cirers (42)

Baix de la carrasca de la Taula, a la Solana, hi ha dos cirers que per la seua qualitat i presència bategen tot el bancal, plantat d'ametlers.

CLOT

Els Clots

Es tracta de dos bancals situats al capdavant de l'Artigueta, dins el barranc provinent del pla del Mas de Vicent. Per ser els de millor terra i major possibilitat de recollir algun escorrim d'aigua, s'hi van plantar quatre pinyoners o pins vers (*Pinus pinea*).

CODONYER *Cydonia oblonga*

Bancalet dels Codonyers (32)

Transparent en la motivació, al capdamunt de la costera de l'Ombria, acull també un parell de cirerers.

COSTERA

Malla de la Costera (12)

Una malla és un conjunt de carrasques o roures petits que, per la seua densitat, no han crescut. Aclarir-les seria la tasca pendent per poder veure mitja dotzena de carrasques adultes. El seu paper de subjecció de les terres de la pista de la Costera, però, desaconsellen la feina.

DALT

Dalt (de) la Séquia (4)

Aquest localitzador és el microtopònim emprat per esmentar el bancal situat damunt la séquia.

Bancalet Roig de Dalt (Vg. Roig, 2)

Cisterna de Dalt (36)

Cisterna que recull l'aigua de pluja de la teulada de la pallissa. De 'dalt', perquè s'oposa a la cisterna que hi ha a la caseta de les Lloletes, baix.

ERA

l'Era /laéra/ (38)

La paret de corba perfecta tanca per llevant una era preciosa. A les seus parets de migdia hi ha dues cavitats; potser un pouet i un arxivet per deixar la marraixa i la berena. Ben airejada és també un mirador perfecte des d'on s'albira Benafigos, la serra Esparreguera, Meanes i la serra d'en Galceran.

Bosquet de l'Era (34)

Allò que era una malla impenetrable de carrasques, pins i abundant coscoll, ha estat netejat per deixar només l'ombra de les carrasques aclarides, roques tapissades per l'hedra i un rèdol de galzeran (*Ruscus aculeatus*)

ERNEST

Revolta d'Ernest (27)

La pista de les Llometes, abans d'engravar-se en el Passet descriu una corba tancada, veïna de l'Artigueta. En aquest indret, l'amic Ernest, després d'una vesprada trossejant llenya de vells ametlers, va patir un accident. L'antropònim va esdevindre motiu nominal de la revolta.

FANDOS

Pallissa de Fandos⁹ (37)

Edificació de dues plantes construïda sobre la roca, que albergava, arran de l'era, l'espai dedicat a la palla i el blat i, en la part de baix un espai per al matxo i corral. Avui, la pallissa lluny de les antigues funcions relacionades amb el blat, ha esvingut magatzem de llegons i aixades, corbelles, falçons, mantes, vares de batollar i tots aquells estris necessaris per al conreu de l'arbreria dels bancals.

FORMIGÓ

Pista de Formigó (31) (Vg. *costera de l'Ombria*)

La fotografia aèria és anterior a la seua construcció.

GARROFERA *Ceratonia siliqua*

Bancal de les Garroferes (46)

N'hi ha dues plantades amb el risc que el fred d'alguna gelada ens recorde que l'altitud d'aquests bancals aconsellen altres arbres. Amb tot, hom confia en la bonior de la Solana, on s'ubica.

GRAN

Pi Gran (35)

Pi blanc (*Pinus halepensis*) d'ombra 'mitgera' (la soca mou a la finca veïna) que pel seu tamany refresca tot el racó dels Orons.

⁹ BERNAT 2000, BERNAT/CANÓS 1997.

GRÉVOL *Ilex aquifolium*

Ombria dels Grèvols (30)

Al nord-oest dels bancals de la Pallissa, davalla una ombrieta que manté un boscarró antic de carrasques i roures, amb un sotabosc de roser caní, lligabosc, esbarzers, matapoll, bruc, falgueres..., sense el coscoll de la solana. Hi trobem un microclima humit, tant per l'ombra de l'arbreda com per l'aigua que sembla filtrar-se des del Tossalet. Hi era un lloc ideal per, malgrat l'altitud (només 750m.), plantar dos petits grèvols que, després de tres anys, es mantenen verds i lluents.

HASSAN

Bancal de Hassan (45) (bancal de la Foguera)

Tot i que avui es troba plantat d'oliveres, el fet que en netejar-lo, l'amic Hassan prenguera foc a un enorme muntó de llenya i ens salvàrem d'un gran perill, va abocar el bateig inequívoc de l'incident i del seu factor.

ISOLINA

Bosquet d'Isolina (16)

Aquesta denominació, que certament ens pot resultar exòtica, respon al nom de la mare de Xosé Riveiro, amic que, entre moltes altres feines, va transformar una malla de carrasques i coscolls impenetrables en un ombriu agradable i de fàcil accés. Es tracta, per tant, d'un homentage a la mare del 'forestal'.

LLARG

Bancal Llarg (25) (Var. bancal Marcó, bancal del Passet, bancal Més Avaller)

Aquest bancal de la Terra Nova manté les quatre denominacions. Es tracta del més avaller i, si recordem la forma de ventall de la Terra Nova, esdevé el més llarg. Conté dues tires d'ametlers marcons, d'ametla marcona, i essent el darrer de la finca, es troba vora el Passet, via pecuària veïnal.

LLOMETES

Les Llometes¹⁰

És el nom antic de la finca que omple el capdamunt d'una lloma, adjacent al Tossalet, i les respectives costeres de llevant i ponent. El relleu allargassat i de pendents relativament suaus explica el significat de 'lloma'. El plural 'llometes' l'entendem perquè una navada o depressió central, que aboca cap a la Terra Nova, parteix en dos la lloma. Hi trobem, ben diferenciats, diversos espais conreats (el Bancal Roig, la Terra Nova i l'Artigueta) i d'altres de caràcter natural (planet de les Llometes, coscollar de les Llometes) o ramader (el Passet).

Artiga de les Llometes¹¹ (Vg. L'Artigueta)

10 BERNAT 1995, 1997 i 2000.

11 BERNAT 1995 i 2000.

Planet de les Llometes (17)

Al capdamunt del Bancal Roig, vora el bosquet d'Isolina, hi ha un petit pla on s'ajunten la pista de les Llometes i la de la Costera. L'absència aparent de relleu contrasta amb la suau corba del coscollar de les Llometes i les costeres de ponent (el Bancal Roig) i de llevant (la Terra Nova).

Caseta de les Llometes¹² (15)

Mai un diminutiu havia tingut tan de sentit, perquè l'edificació de 2x3, construïda en rajola i 'uralita' fa unes dècades, ha estat restaurada sense créixer en superfície. Hi té adherida una petita cisterna que recull l'aigua de la teulada i, a través d'una tuberia, n'aboca els sobrants a la marraixa del bancal homònim.

Pista de les Llometes

Comunica la pista del Regall amb la caseta de les Llometes i creua, de ponent a llevant, el coscollar de les Llometes i la Terra Nova fins aplegar a l'Artigueta, on s'engrava al Passet. La seua apertura, cap al 1980, va partir la Terra Nova, tot desfent-ne algunes parets.

Coscollar de les Llometes

Ocupa la major part de la finca i es tracta del sòl no conreat. Els coscollars (*Quercus coccifera*) són la pell de les Llometes i denoten el despoblament d'aquestes terres. Quan la gent hi vivia i les raberes d'ovelles i cabres navegaven per aquestos indrets, era molt difícil trobar espais amb garric. Hores d'ara, aïlades savines i ginebres isolats, alguna malla de carrasques i clapes de roures sobresurten damunt d'aquest mar verdós i punxenc.

LLUÏSA

Bancal de les Lluïses (41)

Aquest microtopònim se'ns mostrava opac fins que, en cremar el coscoll del ribàs que separa aquest bancal del de Baix l'Era, hi vam descobrir les lloses —lluïses— que, amb molta raó, definien el bancal. Un magnífic exemple de la dualitat 'opac/transparent' en la toponímia. Curiosament, ha estat el foc qui ha donat llum sobre l'antiga realitat. També els grans incendis, sempre desastrosos per a la natura, retornen, de vegades, artigues, foies i bancals que, amb l'abandonament del seu conreu, havien estat colonitzats per densos pinars.

MARCÓ

Bancal Marcó (25) (Var. *bancal Llarg, bancal del Passet, bancal Més Avaller*)

Aquest bancal de la Terra Nova manté les quatre denominacions. Es tracta del més avaller i, si recordem la forma de ventall de la Terra Nova, esdevé el més llarg. Conté

12 BERNAT 1995 i 2000.

dues tires d'ametlers (*Prunus dulcis*) marcons, d'ametla marcona, i essent el darrer de la finca, es troba vora el Passet, via pecuària veïnal.

MARRAIXA

Bancal de la Marraixa (8)

D'aquest bancal, com dels més amunters, s'hi van arrencar els ametlers i s'hi ha plantat anoguers. En un extrem hom ha situat una dipòsit que replega l'aigua provinent de la cisterna de la caseta, una marraixa que bateja, des de fa dos anys, aquest bancal. L'esmentada marraixa descansa damunt un seti de roca situat en un extrem del bancal, *el racó de la Marraixa*.

MAS

Camí dels Masos (43)

Tram d'un camí emboscacat pel coscoll durant dècades i recuperat. El camí provenia del mas de Vicent i anava cap al mas del Regall. Aprofitava els ribassos de les parets per no perdre espai de conreu.

MÉS AMUNTER

Bancalet Més Amunter (21)

Més amunter, més adintrar, més avaller... són formes de localització amb una gran rendabilitat lingüística. En aquest cas defineix perfectament el bancal menut que ocupa el vèrtex del ventall de la Terra Nova.

MÉS AVALLER

Bancal Més Avaller (25) (Var. *bancal Marcó, bancal del Passet, bancal Llarg*)

Aquest bancal de la Terra Nova manté les quatre denominacions. Es tracta del més avaller i, si recordem la forma de ventall de la Terra Nova, esdevé el més llarg. Conté dues tires d'ametlers marcons, d'ametla marcona, i essent el darrer de la finca, es troba vora el Passet, via pecuària veïnal.

MORT

Pi Mort (28)

Vora el Passet i, potser, com a conseqüència de la restauració de la pista, un dels pins més grans de la contornada es va morir i resta sec, prop de la revolta d'Ernest. Aquest exemple ens serveix per comentar tants arbres que, per la seua grandesa i pel fet de fer de fites de llocs concrets, han mantingut el nom al lloc després d'haver desaparegut. També pot esdevindre's que, en desaparèixer el referent, ho faça el nom de l'indret, que només es tracte d'un topònim eventual, efímer.

NOVA

La Terra Nova¹³

Davallada suau de les Llometes cap a llevant que va ser artigada i abancalada cap als anys 1930. La seua ubicació damunt una navada o depressió d'escorrentia li atorga una forma de ventall que creix en extensió a mesura que anem cap al Passet. La pista de les Llometes la va partir, tot deixant un racó de tres bancals petits que, per la seua elevació, són coneguts com la Terra Alta. Els bancals d'aquest tros no han estat tots batejats; alguns bancals, potser per la seua petitesa i per la escassa freqüència d'ús, no han adquirit cap microtopònim i si alguna vegada s'indiquen hom fa perifrasis locatives com 'baix del bancal dels Cirers', 'el que té la palera'... Evidentment, si l'ús d'aquests indrets fóra diari acabaria essent batejat.

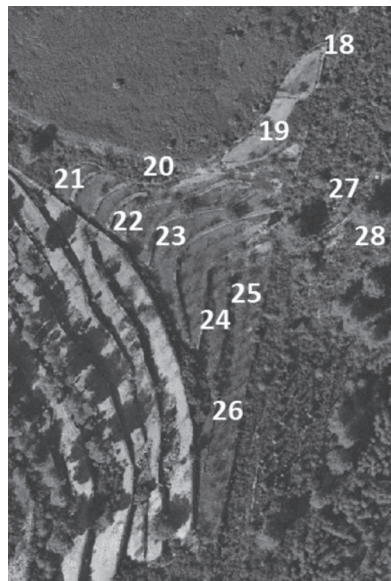

Figura 3. La Terra Nova.

Ginebres de la Terra Nova (20)

Quatre exemplars de càdec (*Juniperus oxycedrus*), ací coneguts com a ginebres, front al ginebre ver (*Juniperus communis*), són punt de referència que parteix la Terra Nova de l'entrada a la Terra Alta.

OLIVERA *Olea europaea*

Pouet de l'Olivera (26)

Ja no acull aigua i ha quedat com un refugi del bancal Marcó. Després de la guerra incivil hi guardaven queviures quan la por voltava els masos. Damunt creix una olivera que l'identifica.

13 BERNAT 1995 i 2000.

Les Oliveretes (22)

Un dels bancals de la Terra Nova que resta definit per la presència de dues oliveres antigues.

OM *Ulmus minor*

Planet de l'Om

Al coscollar de les Llometes, al capdamunt i entrador de la Terra Nova, replaceta on es va plantar un om.

OMBRIA

Costera de l'Ombria (29) (pista de Formigó)

L'accés nord a la pallissa i la resta dels bancals es va solventar amb una pista de formigó perquè la de terra –moltes vegades arrossegada- era inaccessible pel fangar que hi provocaven les pluges. Amb tot, hom manté la denominació 'costera' pel fet que, també a peu, és l'accés més emprat.

ORÓ *Acer monspessulanum*

Racó dels Orons (33)

A l'ombra del pi Gran s'hi ha plantat un seguit d'orons petits amb el deler que envermellisquen de vergonya tardoral. Hi resta un aceball d'aigua per a la caça.

PALLISSA

Bancals de la Pallissa (pallissa de l'Auelo Fandos)

És el nom genèric que rep la finca, antigament propietat de l'auelo Fandos, que no té altra edificació que la pallissa adherida a l'era. Bancals de la Pallissa, potser per diferenciar-los d'aquells de les Llometes, s'ha imposat en l'ús.

PASSET

El Passet

Tot recorrent la cara de llevant de la finca, hi entra una pista que enllaça amb la de les Llometes i que correspon a un pas ramader veïnal antic. Era utilitzat per tota la gent del mas de Vicent per passar cap al barranc del Regall, on hi havia herbes comunals.

Bancal del Passet (25) (Var. *bancal Marcó, bancal Llarg, bancal Més Avaller*)

Aquest bancal de la Terra Nova manté les quatre denominacions. Es tracta del més avaller i, si recordem la forma de ventall de la Terra Nova, esdevé el més llarg. Conté dues tires d'ametlers marcons, d'ametla marcona, i essent el darrer de la finca, es troba vora el Passet, via pecuària veïnal.

POU

Bancal del Pou (7)

Un altre hidrònim bateja el bancal de dalt del de la Bassa. Eixugar els bancals de dalt i recollir-ne l'aigua que no replega l'ingeni hidràulic de la séquia subterrània és la

funció d'aquest **pou del Bancal Roig**, pou de pedra seca i bòveda preciosa. També el bancal feia d'horteta en el seu moment.

ROIG

El Bancal Roig

Amb aquesta denominació, hom coneix el conjunt de bancals que davallen, a ponent, per la costera compresa entre el planet de les Llometes i el fondo, també conegut com a bancal Roig. Efectivament, 'el Bancal Roig' denomina un conjunt de bancals, una foia, que conté un 'bancal Roig', el més 'avaller', com diuen ací.

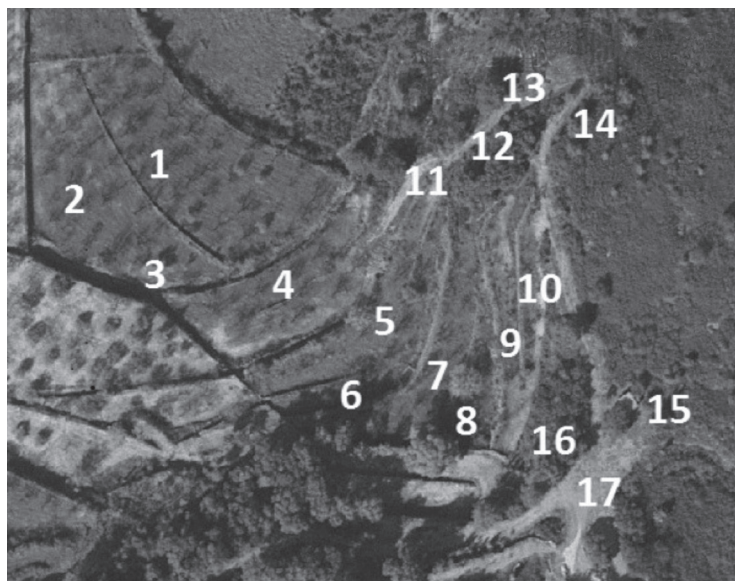

Figura 4. El Bancal Roig.

Costera del Bancal Roig (11)

Fora dels terrenys conreats, però en el mateix àmbit del Bancal Roig, trobem alguns microtopònims descriptius com ara, la costera del Bancal Roig que respon a la pendent i pista que davalla fins el bancal de la Solsida. Hi trobem diversos indrets referenciant: el Canyaret, la revolta dels Roures i la malla de la Costera.

Pista del Bancal Roig (11)

Aquesta, com ens ho indica l'especificatiu, recorre tota la costera del Bancal Roig i ens permet accedir amb vehicle a cadascun dels bancals. Antigament el pas d'un bancal a un altre era de ferradura, perquè era el matxo la tracció més gran que havia de passar per llaurar amb el forcat les terres de cada bancal. Quan la llaurada es va mecanitzar també es van trencar algunes parets perquè el tractor hi accedira. La pista va ser una solució d'unes dècades enrere per poder aplegar fins el més avaller.

Bancal Roig¹⁴ (1 i 2)

Morfològicament situat dins la foia del Regall, és el més avaller i més gran dels bancals del tros que bateja: el Bancal Roig. Té en el color de la terra la raó de l'especificatiu. Aquest bancal fou partit, fa una seixantena d'anys, per frenar l'erosió de les pluges damunt la terra. La partició realitzada fou la causa de l'aparició de dos nous noms: **bancal Roig de Baix** (1) i **bancal Roig de Dalt** (2). La dualitat baix-dalt ens apareix com un de les motivacions més freqüents de la toponímia d'aquestos termes de muntanya, on la variabilitat de l'altitud justifica, per exemple, les aparicions de nous masos filials dels primers¹⁵. Encara dins aquest bancal hi trobem la **séquia del Bancal Roig** (3), construïda per minvar l'erosió i escórrer les pluges caigudes sobre tots els bancals de la foia del Regall.

ROURE *Quercus faginea*

Revolta dels Roures (14)

La pista d'aquesta costera dibuixa una revolta tancada en un indret on abans hi havia un enorme roure que va ser venut per a fer carbó. Avui es troba voltat de rebolls joves i coscoll.

SAVINA *Juniperus phoenicea*

Cantó de la Savineta (18)

Extrem de la Terra Alta, pegat al Passet i albirant Benafigos, fita septentrional on comencen els bancals.

SERVERA *Sorbus domestica*

Bancal de la Servera (24)

Al cantó nord d'aquest bancal de la Terra Nova, vora el ribàs, hi ha una servera prou gran que, essent visible de lluny, li atorga nom a tot el bancal d'ametlers.

SOLANA

La Solana

L'orientació, entre llevant i migdia, d'aquest tros dels bancals de la Pallissa, transparenta el significat del microtopònim. Es tracta d'un rodal prou extens amb una dotzena de bancals, alguns encara abandonats i emboscats per pins, ginebres i savines.

SOLSIDA

Bancal de la Solsida (5)

Quan una paret supera els cinc metres d'alçada i el tram destruït supera la dotzena (color ocre a la foto aèria), no és difícil que el bancal prengui l'accident destructiu

¹⁴ BERNAT 1995 i 2000.

¹⁵ En aquest mateix terme trobem el mas d'Icart de Baix, oposat al mas d'Icart de Dalt (ja en terme de Xodos). Al terme de Vistabella trobaríem una dotzena d'exemples de masos amb el mateix recurs. En aquest sentit, una altra oposició que resulta molt recurrent dins la toponímia dels masos és la de 'vell-nou' o l'aparició del diminutiu, el Maset.

com a motivació nominal. El fet es va produir fa una trentena d'anys i nosaltres l'hem conegut ja amb aquesta denominació. De be segur, quan el bancal era conreat a diari rebria una altra denominació que, dissortadament, ha quedat soterrada pel mur.

TAULA

***Carrasca de la Taula* (40)**

Formós exemplar de *Quercus ilex* que s'acompanya d'un seguit de grans roques col·locades al seu voltant. N'hi destaca una que, situada vora la soca i disposada horitzontalment, s'aprofita com a eventual taula.

OBSERVACIONS FINALS

Microtoponímia i microcosmos. Som conscients que l'espai analitzat és força menut (unes 6 hectàries) però no deixa de reflectir una realitat toponímica que, si fa no fa, es reproduïx en eixamplar l'estudi a tota una partida, almenys aquella toponímia lligada a l'àmbit agrícola. Pensem que en el paisatge mostrat no s'hi copsa el relleu marcat d'una serra o els hidrònims de tot el terme. El bateig dels bancals, això sí, és molt semblant al que podem trobar a la resta del terme o dels termes veïns, a tots aquells pobles que, durant segles, han estat part de la terra que trepitjaven.

La densitat toponímica. Els resultats ens fan suposar que una enquesta, mas a mas, que s'hagués realitzat a principis del segle passat, quan la gent hi vivia i conreava cada raó del terme, haguera abocat una densitat toponímica semblant a la de, possem per cas, Galícia. I és que, insistim, tot està batejat. Les enquestes d'urgència que s'han vingut realitzant al nostre país, des d'aquella empenta sorgida al I Mestratge dels anys 89-90 i 90-91, han rescatat milers de topònims que, altrament, s'hagueren perdut, però som conscients que, almenys a les zones d'interior, només podien rescatar memòries i alguna escadussera realitat. L'abandonament dels masos i bancals hi havia soterrat molts noms.

Una altra reflexió la trobaríem en **l'univers poblacional del topònim**. Quants individus l'han de conèixer per quedar com a tal? S'esdevé com en la llengua, que només precisa de dos parlants per mantenir-ne la comunicació? Si l'estructura teòrica hi és (un nom individualitzat, propi, amb el seu genèric i un especificatiu, si cal) i el nom propi només és conegut dins l'àmbit d'ús dels masovers, podem parlar d'un topònim? Cal que aquest nom atorgat a un bancal, un arbre, un pouet o un cantó, siga conegut pel veïnat, per la gent dels altres masos? Creiem que l'acceptació i confirmació d'un topònim es troba en la continuïtat de l'ús i llur identificació, almenys, dels membres d'aquella comunitat que hi viu o treballa; els habitants d'un mas, per exemple, o, en el nostre cas concret, en el reconeixement i identificació de cada indret, amb el topònim, de tots els que hi treballem.

Es tracta, doncs, de tindre en compte la perspectiva i l'àmbit d'ús.

Les motivacions que conviden a que una persona batege un indret amb un nom determinat són fruit, a més dels elements naturals, del treball de l'individu i de l'ús continuat d'aquell espai.

La fitonímia, amb 15 concurrències, és la motivació més freqüent. Cal observar que l'ametler, tot i ser l'arbre més nombrós, i que omple més de la meitat dels bancals, només té un topònim relacionat: bancal Marcó, de la varietat d'ametla marcona. També al terme d'Atzeneta, tot i ser el conreu més extès, només hi trobem un coll de l'Armetler¹⁶.

Tot i tractar-se d'un espai conreat, l'oronímia compta amb 8 concurrències. A més de l'elevació, llometes, i la depressió, clots, hi ha la inclinació de la costera i la presència rocosa de les 'lluïses'.

També la situació presenta 8 topònims. Solen aparèixer com a doblats oposats. D'una banda tenim solana/ombria; dalt/baix; amunter/avaller, i un Terra Alta sense 'baixa' que s'hi oposa.

Els hidrònims (7): pou, bassa, séquia i 'marraixa' com a dipòsit d'aigua.

Característiques (7): color, forma, estat...

L'agricultura (6) Incloem en aquesta apartat, a més de l'era, pallissa, artiga, la solsida com a lligada a les parets dels bancals.

La resta, poc nombrosa, inclou antropònims, vies, objectes i algun fet anecdòtic.

APÈNDIX TOPONÍMIC AMB ORDENACIÓ ESPACIAL

LES LLOMETES

orònim

– EL BANCAL ROIG	característiques
• bancal Roig de Baix	situació
• bancal Roig de Dalt	situació
» séquia del Bancal Roig	característiques
• Dalt la Séquia	hidrònim
• bancal de la Solsida	agricultura
• bancal de la Bassa	hidrònim
» la Bassa	hidrònim
• bancal del Pou	hidrònim
» el Pou	hidrònim

16 BERNAT 2000.

• <i>bancal de la Marraixa</i>	hidrònim
» <i>racó de la Marraixa</i>	hidrònim
• bancal dels Anoguers	fitònim
• costera del Bancal Roig	característiques
» el Canyaret	fitònim
» revolta dels Roures	fitònim
» malla de la Costera	orònim
– LA TERRA NOVA	característiques
• ginebres de la Terra Nova	característiques
• <i>la Terra Alta</i>	situació
» <i>Cantó de l’Olivera</i>	fitònim
• bancalet Més Amunter	situació
• les Oliveretes	fitònim
• bancal dels Cirers (ciererers)	fitònim
• bancal de la Servera	fitònim
• bancal Llarg	característiques
• bancal Marcó	fitònim
• bancal del Passet	vies
• bancal Més Avaller	situació
» Pouet de l’Olivera	fitònim
– EL PASSET	vies
• <i>Revolta d’Ernest</i>	antropònim
• <i>el Pi Mort</i>	característiques
– L’ARTIGUETA	agricultura
• Els Clots	orònim
– PLANET DE LES LLOMETES	orònim
• Caseta de les Llometes	orònim
• <i>bosquet d’Isolina</i>	antropònim
– COSCOLLAR DE LES LLOMETES	orònim
• Pista de les Llometes	orònim
• Planet de l’Om	fitònim

BANCALS DE LA PALLISSA

	agricultura
– La costera de l’Ombria	situació
– <i>Ombria dels Grévols</i>	fitònim
– Bancalet dels Cedres	fitònim
– Bancal dels Codonyers	fitònim
– <i>Racó dels Orons</i>	fitònim
– Bosquet de l’Era	agricultura
– La Pallissa	agricultura
– L’Era	agricultura

– Baix de l’Era	situació
– <i>Carrasca de la Taula</i>	objecte
– Bancal de les Lluïses	orònim
– Bancal del Cirers	fitònim
– Camí dels Masos	habitat
– Caseta del Camí	vies
– <i>Bancal de les Garroferes</i>	fitònim
– <i>Bancal de Hassan</i>	antropònim
– <i>Bancal de la Foguera</i>	anecdòtic
– La Solana	situació

BIBLIOGRAFIA

- BERNAT, Jesús (1995) “Recull toponímic del Cap de Terme (Atzeneta del Maestrat)”. A *Materials de Toponímia*. València: 1995.
 - (1997) Mapa toponímic d’Atzeneta del Maestrat. Escala 1:20.000. Recull Toponímic Jesús Bernat, Disseny: César Canós, 1997. Ajuntament d’Atzeneta i Diputació de Castelló.
 - (2000) *Toponímia rural d’Atzeneta del Maestrat. Estudi primerenc i recull toponímic*. Castelló: 2000.
 - (2002) “Col·lectius i sufixació en el paisatge vegetal”. *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes. Universitat de València*. València: 2002.
- FOLCH, Ramon (1981). *La Vegetació dels Països Catalans*. Barcelona: Ketres Editora, 1981.